

HUKUKÇUNUN SORUMLULUĞU

Av. Yekta GÜNGÖR ÖZDEN*

* Ankara Barosu 1972-1974 Başkanı.

Genelde kişilerin yüklendikleri görev - iş konularında yaşanan durumlara, sonuçlara ilişkin yükümlülükleri belirleme-bildirme anlamında kullanılan sorumluluk (mesuliyet) bakım, gözetim, denetim, yetiştirme, iyileştirme, koruma, gerekeni yapma ve yapmama durumlarını kapsayan geniş bir alanda sözü edilen bir kavramdır. Hukuksal yönden, verilen zararların karşılanması, ödenmesi ve çektirimiyle biten bir tutum ve davranışın olumlu-olumsuz yanlarını ilgilendirir.

Sorumluluktan çekinip korkanların, sorumsuz davrananların, sorumluluk bilinci taşımayanların giderek arttığı günümüzde sorunun kapsamlı incelenmesi zorunluluğu açıktır. Özellikle siyasal alanda andına aykırı davrananlarla, hukukta yine özellikle Borçlar Yasası'yla kurala bağlanan sorumluluk konusundaki yaşam örnekleri çok geride bırakan, özensiz tutumlarla karşılaşmaktadır. Göreve gelmekten daha anlamlı olan görevden ayrılmayı, görevi bırakmayı önemli olaylarda bir erdem saymak yerine aşağılanma sayan anlayışa ağırlık verilmektedir. Başarılı olmamanın sonucu, kimi siyasal desteklerle, kayırmalarla, ayrıcalıklarla görevde kalmak değil, görevi, başaracağı umulanlara bırakarak direnmekten vazgeçmek, uygunluk göstererek yerine gelenlere iyi örnek olmak yeğlenmelidir.

Kişilerin sorumluluk konusundaki tutum ve davranışlarını insan ve yurttaş olarak iki ana çizgide irdelemek gerekir. Ancak, biz hukukçunun özgün-özel sorumluluğunu daha çok anlamı yönünden özetle ele almanın yararlı olacağı kanısındayız. İnsan olarak insanlığa ve insanlara, yurttaş olarak ülkeye ve yurttaşlara karşı sorumluluklar vardır. Devlet, ülkeyi ve ulusu kapsayan bir insan ve hukuk kurumu olduğu için ülkeye ve yurttaşlara karşı sorumluluk "devlete karşı sorumluluk" olarak toplanmaktadır. Hiç kuşkusuz devletin sorumluluğu vardır. Yurttaşların sorumluluklarının Medeni Yasa, Ceza Yasası başta olmak üzere ilgili öbür yasalarda öngörülmesine karşın devletin sorumlulukları Anayasa'da öngörülmüştür. Tüzel kişilerin sorumlulukları da ilgili yasalarda kurala bağlanmıştır. Saptanmaktadır ki sorumluluk önemli bir duyarlık ve özen kavramıdır. Hukuksal yönden, verilen değeri yadsımak olanaksızdır.

YAŞAMDAKİ YERİ

Temelde ve genelde insan olmaktan kaynaklanan bir duyarlık anlayışı olan sorumluluk, güncel yaşam bağlamında görevsel bir anlamla değerlendirilmektedir. Meslek- iş- görev alanına ilişkin düzenlemelerde önemi nedeniyle öne alınan bir ilgi bağına anlatmakta, daha çok, hafif ya da ağır yaptırımlarıyla söz konusu olmaktadır. İnsan ve yurttaş olma sorumluluğu yanında özel bir sorumluluk alanı oluşturan meslek- iş- görev sorumluluğu, değişik alanlarda değişik çizgiler, katlar ve sonuçlar bakımından kurala bağlanmıştır. Kişisel ve ortak sorumluluk türleriyle hukuksal çözümler getirilen sorumluluğun yaşamın her alanında büyük önem taşıdığı açıktır. Sağlıkta hekimler önde olmak üzere tüm görevlilerin, güvenlikte komutanlar ve yöneticiler önde olmak üzere her görevlinin, eğitimde yöneticilerle öğretmenlerin, ulaşımda taşıt sahipleriyle sürücülerin, genelde yerel yöneticilerin, bağımsız kurum ve kuruluşların, yargıda yargıç, savcı, avukat ve tüm görevli personelin tartışılmaz sorumlulukları, siyasal temsilcilerin yaşamın tüm alanlarını kapsayan sorumlulukları, bir hukuk kurumu karşısında bulduğumuzun göstergeleridir. Komşuların sorumluluğu da savsaklanamaz. Bu doğrultuda uluslararası ilişkilerde ve oluşturulan uluslararası kurumlarda ortak ve ulusal sorumlulukların da bulunduğu göz ardı edilemez. Ödevleri, yükümlülükleri yerine getirmekten kaçınmak, yerine getirme yanlışları ve kusurları, olumsuz durumlarla tutular sorumluluğu gerektir. İşverenin hukuktaki “*kusursuz sorumluluk ilkesi*” içinde değerlendirilen yeri ve payı, konunun önemini vurgulayan ayrı bir yanıdır.

Sorumluluk, nitelikli kişiliğin, bilinci yurttaşlığın duyarlılığıdır. İnsanlığın kendisidir, insanlıktır. Sorumsuzluğun utandırıcı, acı, ağır sonuçları sorumluluğun önemini ve değerini vurgulayan kanıtlardır.

Hukukçunun sorumluluğu, özelliği nedeniyle, büyük bir anlam taşımaktadır. Sonuçlarının yaşamsal önemi, bireylerden ulusa değin her alanı ve katı ilgilendiren bir etkiyi ortaya koymaktadır. Herkesin insan, yurttaş, hemşeri, ana-baba, arkadaş olarak doğal sorumluluğundan başka, üstelik daha önemli sayılabilecek, görev- meslek sorumluluğunun önemli bir dalı hukukçulara ilişkindir. Kimi meslekler (öğretmenlik, mühendislik, hekimlik, sanayi ve ticaret ilgilileri vd) gibi hukukçuların ayrı bir sorumluluğu olduğu bilim ve düşünürler çevresinde paylaşılmaktadır.

HUKUKÇUNUN SORUMLULUĞU

Konumu gereği, adaletin yaşama geçmesinde ve gerçekleşmesinde büyük payı olan hukukçunun kişiliği, ahlakı, bilgisi, çalışkanlığı, anlayışı, yansızlığı ve yürekli olması, tanımı güç bir önem taşımaktadır. Nasıl askerler, emniyet ve kolluk güçleri, belediye zabıtaları, ulusal eğitim görevlileri, üniversiteler ve öbür kuruluşlar için özel yasaları içinde düzenlemeler yapılmışsa yargıç ve savcılar için ayrı, avukatlar için ayrı, görevli yargı personeli için özel yasalarla genel yasalarda sorumluluk konusunda düzenlemeler bulunmaktadır. Anayasa'nın özellikle 138. maddesinin ilk iki fıkrasındaki açıklık hukukçularımızın genel sorumlulukları içinde belirleyici bir dayanaktır:

“Hakimler, görevlerinde bağımsızdırlar. Anayasaya, kanuna ve hukuk uygun olarak vicdan kanaatlerine göre hüküm verirler. Hiçbir organ, makam, merci veya kişi, yargı yetkisinin kullanılmasında mahkemelere ve hakimlere emir ve talimat veremez; genelge gönderemez; tavsiye ve telkinde bulunamaz.”

Bu kurallarda iki yanlı bir öngörü, uyarı vardır. Yargıçlara yönelik kaçınmaları herkes için yasakladığı gibi yargıçların da yasaklardan kaçınmasının doğallığı belirtilmiştir. “*Yargıya gerekeni söyledik*” diyen, yargıçların HABERAL davasında ödünce belirlenerek kararlaştırılan sorumluluğu amaçlı olduğu yakınılan davalardaki yargıç ve savcılarını kurtarmak için yasa değişikliği yapan iktidar gücünün tartışılacak sorumluluğu kanımızca ağırdır.

Tüm yargı organları için gözetilecek bu ana kurallar yanında başta yüksek mahkemeler olmak üzere adalet ve yönetim mahkemelerine ilişkin sorumluluk kuralları “*Devlet Memurları Yasası'nda memurlar için olduğu gibi*” çalışanları için yürürlüğe konulmuştur. Avukatlık Yasası'nın “*Avukatlığın amacı*” ve “*Avukatlıkla birleşmeyen işler*” başlıklı maddeleriyle ilgili öbür maddeleri sorumlulukları düzenlenmektedir.

HUKUK VE DEMOKRASİ

Hukuk, demokrasinin kaynağı ve dayanağıdır. Kurallar, düzenli kan damarlarıdır. Kapsamlı bir düzenleyici olarak hukuk, yaşamın en önemli güvencesidir. Hukuksuz demokrasi, demokrisiz hukuk olmaz. Devlet ve toplum yapılınsının birleştirici, kaynaştırıcı, eşitlikçi, genel ve barışçı bir ögesi olan hukuk, görevli hukukçuların çalışmalarıyla adaleti gerçekleştirir. Bu bağlamda hukuk öğrenimi veren kuruluşların, öğretim üyesi ve görevlilerinin, meslek kuruluşlarının önemi yadsınamaz. “*Kötü kural iyi hukukçu elinde iyi, iyi kural kötü hukukçu elinde kötü olur.*” sözünün yansıttığı gerçek, eğitim ve bilgiyle birlikte deneyimin oluşturduğu hukukçu kişiliğini tanımlar.

Konu o ölçüde önemlidir ki Osmanlı Mecelle' sinin 1784. maddesiyle başlayan 16. Kitab' ı kararlar ve hakimlerle ilgilidir. 1792. ve 1793. maddelerde hakimin nasıl olacağı, 1794. maddede ise nasıl olamayacağı (sanılacak tutum ve durumlar yönünden) öngörülmüştür. Cumhuriyet Türkiye'si, yargıçlık ve savcılık başta olmak üzere avukatlık mesleğine, adalet çalışanlarına özel önem vermiş, hakları ve yükümlülükleri öbür mesleklerden değişik tutmuş, hukuk fakülteleri, stajlar, akademi ve meslek okullarıyla nitelikli hukukçular yetiştirilmesine çalışmıştır. Savcıların sanları önündeki "Cumhuriyet" sözcüğünün taşıdığı engin anlama yaraşır düzeyi sağlamak başlıca amacı olmuştur.

Demokrasiyi bir öğretiy, bir disiplin, kurallar ve durumlar düzeni, çağdaş bir yaşama biçimi olmaktan ötede ve tersine siyasal iktidarın güç ortamı, başına buyrukluğ, her istediğini yapmak, aklına geleni yazıp söylemek serbestisi, kuralsızlık ve sorumsuzluk olarak algılayanlarla algılamak isteyenler yozlaştırılmaktadır. Hukukun ayakbağı sayıldığı, göz ardı edildiği, işlerine gelince gözetilip işlerine gelmeyince dışlandığı bir yönetim ortamında kimsenin yaşamı ve esenliği güvencede sayılamaz ve olamaz. Yargıyı yapılandırmada siyasal amaçlar uygulamaya konulursa, yandaşlık ölçüsü (siyasal, sosyal ve inançsal, çıkarısal, örgütsel, her tür) ilke alınırsa adaletsizlik, haksızlık ve karmaşa-kargaşa yaygınlaşır, toplumsal barışla ulusal dayanışma bozulur, sonu onarılamaz bir yıkım olur. Hukuk devleti niteliği, bir devletin çağdaşlığının, saygınlığının, gücünün göstergesidir. Toplumsal namus olan adalete bağlılık ve hukuksallık, devletin onuru ve geçerlik koşuludur. Bu nedenle devletin işlerlik ve devinimi sağlayacak hukukçulara çok değer vermek, yetiştirmelerine özen göstermesi gerekiyor. Yargıdaki hukukçulara ağırlık verirsen yasamadaki ve yönetimdeki hukukçuları dışladığımız sanılmasın.

ÖZLENEN HUKUKÇU

Hukukçuların özlenen değeri taşıyan, verilen öneme yaraşan kimseler olması beklenir. İnan ve güven adamı olarak anılmaları istenir. Anayasa' nın büyük önem verdiği "mahkemelerin bağımsızlığı" (yargı bağımsızlığı) görevli hukukçuların yansız davranmalarıyla gerçekleşir. Bilgilerinin doyuruculuğu ve vicdanlarının sesinin bileşkesi olması gereken kararlarıyla yargıçlar, yansızlığın anıtı olmak durumundadır. Devletin görevlisi olmakla birlikte "devletin adamı, devletin kılıcı," değil, adaletin gücüdürler. Toplumsal barışın kurucularıdır. İnanç, siyaset ya da başka bir bağ, başka bir nedenle yansızlığını yitirenler hukukçu sayılmazlar. Önyargı, koşullanma, duygusallık ve yandaşlık bir hukukçu için en kötü niteliklerdir. Hukukçunun kendine ve karşısındaki yanlara karşı yansızlığı, ödün verilemez yaklaşımıdır. Özen isteyen en önemli en temel durum, başta

siyasal, her tür etkiye kapalı olması, kendisini kullandırmaması, mesleğini ve hukuku kimsenin aracı durumuna düşürmemesi, adaleti ülkü edinmesidir.

Hukukçular, hukuk devletinin hem mimarı, hem işçisidir. Yaşamına ve ilişkilerine çok dikkat etmesi gereken ve beklenen gerçek hukukçunun sorumluluğu, namusu ve onurudur. Bundan yüksünmez, kıvanç duyar. Yargıç, yargıya güvenin temel ögesidir. Adaletin sesidir. Yurttaşın adalet umudunun doyurucusudur. Özellikle bir hukuk bilgisi, bir hukuk düşünürü sayılması gereken karar oluşturunucudur. Hukuksuzluğa karşı savaşımın öncüsü, hukuk ışığıdır.

Hukukçular arasında okul, bölge, mezhep birlikteliğiyle siyasal eğilim ortaklığı ve dayanışması yakınmalarının söylenmesi - duyulması üzücüdür. Nitelikleriyle bir ahlak ve adalet simgesi görülen yargıçların gerçeği saptayıp yaptırım belirlemekte değerlendirme yeteneklerinin güçlü olması gerekir. Haklı ile haksızın uygunlukla saptanması gereken sonucun gösterilmesi adalet güneşinin doğuşudur. Yönetimin savsaklanamaz görevi olan kararları uygulama konusunda da yargının güçlü etkisi koşuldur.

Araştırma, karşılaştırma, yabancı dil yatkınlığı olan hukukçunun başarısı büyük olur. Vicdan kalesi ve bayrağı olması gereken hukukçunun, uluslararası bağlayıcı kuralları savsaklaması düşünülemez. Unutulmamalıdır ki yazılı olanlardan çok yazılı olmayan kurallar (başta insanlık gerekleri) hukukçunun dayanağıdır. Bu da “*vicdan*” ve “*kani*” ile özetlenmiştir. Bir güven anıtı bilinmesi gereken hukukçu mesleğinin özverili temsilcisi olduğu bilincini sürekli taze ve diri tutmalıdır.

Hukukçuluk çok konuşmak, çok yazmak değildir. Hukuk öğrenimini tamamlamak, staj yapmak, cübbe giymek, kürsüye oturmak, ilgili bir göreve atanarak makam sahibi olmak, yönetim seçilmek, akademik - bilimsel san taşımakla da hukukçu olunmaz. Öyle olsaydı günümüzde her organda, yurt içinde ve yurt dışında rastladığımız ayrılıklar yaşanmazdı. ABD’nde hukuk öğrenimini ancak ikinci bir üniversite öğrenimi yapmakla tamamlandığı bilinmektedir. Hukukçu, zamanında ve yerinde konuşmalı, dilekçe ve karar yazma yeteneği güçlü olmalı, kendi dilini iyi kullanmalı, giyimi meslek ve özel yaşamıyla örnek özelliğini korumalı güçlendirmelidir.

İnsan haklarını, baroları da kapsayan yargının bağımsızlığını savunmayan, adaletsizliğe, hukuksuzluğa, haksızlıklara, ayrılıklara, kötülöklere, sapmalara karşı çıkmayan kimse hukukçu sayılmaz. Adalet kavuşmak ve adaleti gerçekleştirmek için çaba göstermeyenler hukukçu olamaz. Adaleti için bir araç, bir yöntem işlevli hukukun ustaları olması gereken hukukçular, hukukun siyasallaşmasına neden olan, iktidara yaranmaya ve yaşmaya çalışan, etkiye açık duran, önyargılı, koşullanmış, korkak kimseler değildir. Ülküsü (ideali) adalet, dayanağı hukuk, ödülü de toplumun güveni ve saygısıdır. Barışın ve kamusal düzenin öncüsü

bilinen hukukçu yaşamını, kendi tarihini çalışmalarıyla aydınlık tutar. Yanlılığı hoşgörülemez ve bağışlanamaz. Bugün yitirdiklerini yarın kazanamaz.

Son yıllarda ayrıklığın (istisnanın) esas kılındığı, dünyanın en büyük ceza ve tutukevine dönüştürüldüğü ülkemizde hukuk ve hukukçu yetiştirme konusunda yapılacak çok iş var. İnsan ögesine siyasal eğilimler ve saplantılarla olumsuz etkiler sonucu ortaya çıkan görünümeler iç açıcı değildir. Cezaya dönüşen tutuklamalar, savunmaya getirilen kısıtlamalar, hak arama özgürlüğüne konulan engeller, düzmece olduğundan yakınılan kanıtların araştırılıp karşılaştırılmasından kaçınmalar, itirafçı gizli tanıklar, temelsiz yorum ve değerlendirilmeler, geleceği de gölgeleyen sorunlar dizisinin güncel olan kimileridir. Hukuksuz kalmak, ekmeksiz kalmaktan kötüdür. Hukuk, özgürlüklerin ve hakların gökyüzüdür. Karartan da önce hukukçulardır. Bu nedenle iyi hukukçuya, gerçek hukukçuya çok önem vermek ulusal yaşam için önde gelen zorunluluktur.

İyi hukukçularla ulusal ve özel yaşam aydınlık, esenlik koşullarına kavuşur ve bu değerlerini yitirmez. Kamusal düzenin çağdaş düzeyi, hukukun ışığıyla sağlanır ve sürdürülür. Keyfilikler, kötülükler hukuk eliyle önlenir. Kendiliğinden hak alma ikelliği ve kan davası türü hukuk dışılıklar ortadan kalkar.

SONUÇ

Hukuk, hukukçu, hukukçunun sorumluluğu konularında söylenip yazılacak daha çok şey bulunabilir. Değişik ve karşıt yaklaşım ve değerlendirmeler, eleştiriler olabilir. Hepsini doğal ve olağan karşılıyoruz, yararlı sayıyoruz. Ancak, günümüzün kimi sorunları ve geleceğe ilişkin kuşkuşlar gözetilirse konuyu ele almamız yadırganamaz.

Büyük ATATÜRK'ün 5 Kasım 1925'de Ankara Hukuk Okulu'nun açılışında yaptığı tarihi konuşma, tüm Türk hukukçularının ilk dersidir. Ne var ki hukuk eğitim ve öğrenimi özlenen düzeyde değildir. Altyapısı oluşturulmadan, öğrenim kadrosu sağlanmadan, salt iktidarları başarılı göstermek için üniversite açılmasının sakıncaları her gün karşılaşılan hukuksuzluk, adaletsizlik örnekleriyle ortaya çıkmaktadır. Bir zamanlar, bir kentimizdeki Hukuk Fakültesi'nin Dekan Vekili Ziraat Fakültesi öğretim üyesiydi. Şimdi sayısı 70'e yaklaşan Hukuk Fakültelerinde yeterli öğretim üyesi ve görevlisi yoktur. Hukuksuzluklar karşısında üniversitelerin suskunluğu yanında iyi hukukçu yetiştirilmemesi de en büyük sorunlardan biridir.

Yargıçlığa almada "mülakat" denilen görüşme, avukatlıktan yargıçlığa geçişte yandaşlık bağı, mezhep benzerliği, atama ve yetkilendirmede siyasal yakınlık gözetilirse yargı bağımsız olmaz. Yasama organı sayısal çoğunluğu hukukla oynarsa, Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu'na Adalet Bakanı başkanlık yaparsa, Barolar vesayet altında olursa yargı bağımsızlığı sözden öteye geçemez.

Ne hak arama özgürlüğü, ne savunma hakkı geçerli olur. Yineleyelim: Adalet devletin, savunma da adaletin temelidir. Hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü ilkesi gerçek hukukçularla gerçek olur. Eninde sonunda her oluşum insana bağlı bulunduğundan hukuka bağlılıkla sürdürülecek ulusal yaşamın doyulmaz tadını almak için iyi hukukçu yetiştirmeye ağırlık, hukuku yozlaştıranlara engel olmaya öncelik vermek gerekir. Yaşadığımız olumsuzluklarda kimi organların, kimi hukuk kuruluşlarının ve kimi hukukçuların büyük sorumlulukları olduğunu bilmeliyiz, unutmamalıyız.

4 + 4 + 4 uygulamasıyla ulusal eğitimin dinsel eğitime kaydırılarak dokusunun bozulması, amacından saptırılması, işlevini yitirme tehlikelerinin yaşandığı ortamda sorumluluğun gerçekçi bir değerlendirme ve hesap verme olduğu da belleklerimizde yerleştirmeliyiz. Avukatlıktan yargıçlığa geçme sınavının iptali görüşlerimizi doğrulayan belirtilerden biridir.

Gerçek hukukçunun memleketine, mesleğine karşı yükümlülükleri, borcu, görevi asla yadsınamaz, savsaklanamaz. Son yıllarda hukukta açılan yaralar, giderilmesi ve onarılması güç ayrılıklar her yurtseveri düşündüren sorunlar olmakla birlikte öncelikle hukukçuların duyarlığına dayanmaktadır. Özellikle Silivri yargılamalarının düzmece- yapay kanıtlar, gizli tanıklar, savunma hakkına verilen değerle bağdaşmayan sınırlamalar, getirilen savunma tanıklarının dinlenmemesi, bilirkişi incelemelerinin eksik yapılması ya da hiç yapılmaması, yargı kurulunun yanlarla yargı düzenine uymayan konuşmaları, önyargı yansıtan açıklamaları, çelişkiler içeren ara kararları nerdeyse hukuksal bir çöküşü andırmaktadır. 12 Eylül 2010 Anayasa değişikliğiyle gerçekleştirilen Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu düzenlenmesinden sonra Yargıtay ve Danıştay'a yapılan seçimlerle oluşan yeni kadronun yarattığı kuşku, alınan kimi kararlarla belirginleşen yandaşlıklar, yargı yapısındaki bozulmaların belirtileridir. Bu nedenlerle hukukçulara adalet bağlamında düşen sorumluluk her zamankinden daha ağırdır.

Özellikle Barolara ve Türkiye Barolar Birliği'ne hukuk devletini koruma, güçlendirme ve çağdaştırma yolunda büyük sorumluluk düşmektedir. Siyasal renkli yaklaşımlarla, kent ağırlığı ya da başka tür dayanışmalarla görev yerlerine gelmekten kaçınıp kendini mesleğine adayın hukukçulara, yürekli, bilgili, yetenekli avukatlara omuz vermek gerekir.

